

# Zygmunt Perz

---

"Die Entwicklung der Moraltheologie zur eigenständigen Disziplin", Johann Theiner, Regensburg 1970 : [recenzja]

---

Collectanea Theologica 41/4, 210-211

---

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

logię. Niesłuszność takiego przedstawienia jest tym więcej rażąca, że starannie podkreślono, iż duchowość bizantyjska nie jest bynajmniej jednostronna w swoim nastawieniu eschatologiczno-pneumatologicznym, i nieobce są jej również elementy paulinistyczne. Zastrzeżenie — tym razem czysto nomenklaturalne — budzi jeszcze nazywanie już obecnego przeżywania rzeczywistości eschatologicznej „eschatologią zrealizowaną”. Termin ten, oznaczający u Dodd'a już obecne złączenie się z żywym Chrystusem, zawiera przecież zarazem jakieś minimalizowanie zmartwychwstania Chrystusa oraz zmartwychwstania ciał, a to jest postawa niewątpliwie całkowicie obca ks. Klingero w i. Myślę, że szkoda takim terminem nazywać jedną z najgłębszych i najpiękniejszych cech duchowości prawosławnej.

Nie chciałbym uwagami krytycznymi dezorientować co do ogólnej oceny książki. Jest to dzieło, które trudno przyjąć bez entuzjazmu. W naszej powojennej literaturze teologicznej niewiele mamy prac tego poziomu i rozmachu. Oby tylko nieobecność książki w księgarniach katolickich nie przeszkodziła w jej dotarciu do tych, do których dotrzeć powinna, a więc zwłaszcza liturgistów, patrologów i ekumenistów.

O. Jacek Salij OP, Warszawa

Johann THEINER, *Die Entwicklung der Moralthologie zur eigenständigen Disziplin*, Regensburg 1970, Verlag Friedrich Pustet, s. 456.

Kiedy powstała teologia moralna jako samodzielna dyscyplina teologiczna? Jakie czynniki wpłynęły na jej wyodrębnienie się w ramach teologii? Jak przebiegał proces kształtowania się tego działu teologii? Próbę odpowiedzi na te pytania znajdujemy w źródłowej pracy, która ukazała się jako 17 tom serii wydawnictwa *Studien zur Geschichte der katholischen Moralthologie*, którą wydaje Michael Müller.

Zasadniczy zrąb publikacji tworzą rozważania na temat rozwoju nauczania zagadnień moralnych w ramach jezuickiego systemu studiów (*ratio studiorum*) oraz omówienie najważniejszych publikacji moralnych jezuitów na przełomie 16 i 17 wieku. Wprowadzenie do tych rozważań stanowi zarys historii nauczania teologii, z szczególnym uwzględnieniem nauczania moralności, od czasów św. Augustyna do Soboru Trydenckiego. Merytoryczną część opracowania kończy się naszkicowaniem udziału zakonów (dominikanów, franciszkanów, augustianów) w procesie kształtowania się teologii moralnej. Znajduje się także w dziele Theinera formalne zakończenie, które potraktował jako streszczenie całości opracowania. Swoją publikację zaopatrzył on ponadto w pełne teksty dokumentów archiwalnych, z których korzystał w czasie swoich badań. Jeżeli chodzi o metodę opracowania, to rozważania analityczne zostały przez niego podsumowane w streszczeniach poszczególnych części. Ułatwia to znacznie korzystanie z tego gruntownego dzieła naukowego.

Zdaniem Theinera wyodrębnienie teologii moralnej jako samodzielnej dyscypliny teologicznej zostało podyktowane potrzebą duszpasterskiego przygotowania kapłanów, zwłaszcza spowiedników, a nie procesem rozwoju systematyzacji teologii spekulatywnej. Wprawdzie teologia moralna jako osobny przedmiot w ramach nauczania teologii została wprowadzona przez dominikanów już w 1571 roku, niemniej jednak na podstawie przeprowadzonych badań autor stwierdza, że ukształtowanie teologii moralnej jako samodzielnej dyscypliny naukowej należy przypisywać przede wszystkim działalności jezuitów. W dominikańskim układzie studiów, teologii moralnej powierzono bowiem zagadnienia moralne zawarte w II—II *Sumy Teologicznej* św. Tomasza, która równocześnie stanowiła podstawę wykładu. Sprzyjało to jednak spójności nauczania i zapewniało teoretyczne opracowanie zagadnień moralnych, ale nie prowadziło do „usamodzielnienia” nowej dyscypliny teologicznej (por. s. 335—338; 357).

Na ukierunkowanie nauczania w zakresie moralności w czasach nowożytnych wpłynęły decydująco uchwały Soboru Trydenckiego, przede wszystkim zaś dekret o seminariach i o sakramencie pokuty, podyktowane troską o formację duszpasterzy i odnowę życia chrześcijańskiego z silnym podkreśleniem znaczenia praktyki spowiedzi. Boddźcem zewnętrznym do skoncentrowania uwagi na konkretnych sprawach życia moralnego był przybierający na sile ruch reformacji, odkrycia geograficzne i rozwój gospodarki pieniężnej. Wzór dla publikacji na temat zagadnień moralnych dostarczyła średniowieczna literatura dla spowiedników (*summae paenitentiales*).

Powstanie teologii moralnej jako samodzielnego przedmiotu w ramach studiów teologicznych wiąże autor z decyzją kongregacji generalnej jezuitów z lat 1615—16, która postanowiła zamienić jedną z trzech katedr teologii scholastycznej na katedrę teologii moralnej. Było to podyktowane pragnieniem duszpasterskiego przygotowania słuchaczy teologii jako przyszłych spowiedników, z uwzględnieniem podstaw teologii spekulatywnej i wymogów systematyzacji. W ten sposób kazuistyczna nauka moralności dla kursu seminaryjnego (*cursus minor*) w szkołach jezuickich rozwinęła się w ramach kursu akademickiego (*cursus maior*) w teologię moralną. Datę „usamodzielnienia się” teologii moralnej można więc zdaniem Theinera ustalić dokładnie, o wiele trudniej jednak uczynić to, jeśli chodzi o zakres zagadnień oraz inne cechy charakterystyczne tej nowej wówczas gałęzi teologii. Autor zwraca uwagę, że ważnym czynnikiem dla kształtowania się profilu klasycznej teologii moralnej był brak w szkołach jezuickich katedry prawa kanonicznego, które jako oddzielny przedmiot wprowadzono w nich dopiero w latach 1730—31.

Klasyczny okres rozwoju usamodzielnionej teologii moralnej przypada według Theinera na przełom 16 i 17 wieku (por. s. 252, 311). W tym właśnie czasie ukazały się podstawowe jego zdaniem opracowania podręcznikowe dla nowego przedmiotu nauczania teologii. Chodzi w tym wypadku o dzieła Henriqueza, Azora, Sancheza, Figlucciego i Laymanna. Mimo znacznej różnicy ujęć (np. podręcznik Henriqueza był próbą sakramentalnego ujęcia teologii moralnej, a dzieło Laymanna próbą ujęcia areologicznego), przejawiają się w nich znamiona wspólne i zarazem charakterystyczne dla tego okresu teologii moralnej. Zdaniem autora inspirowała te opracowania następująca zasada: „Tyle spekulacji, ile konieczne, tyle kazuistyki, ile możliwe” (s. 356). Ich wspólną cechą jest jednak również mniej lub więcej wyraźny podział na część ogólną, bardziej teoretyczną, oraz szczegółową — praktyczną.

Dzieło Theinera zmierza do ukazania procesu ukształtowania się teologii moralnej w wyodrębnioną dyscyplinę naukową. Jego wartość nie ogranicza się jednak do rozstrzygnięcia tego historycznego zagadnienia. Ukazuje bowiem również, w jaki sposób borykano się z trudnościami, które są aktualne także obecnie, a posiadają już swoją historię w trosce o odnowę teologii moralnej. Znajomość tego historycznego zaplecza może znacznie ułatwić proces kształtowania się teologii moralnej w naszych czasach. Praca Theinera jest więc publikacją bardzo na czasie.

Ks. Zygmunt Perz SJ, Rzym

WALTER KORNFELD, *Religion und Offenbarung in der Geschichte Israels*, Innsbruck-Wien-München 1970, Tyrolia-Verlag, s. 376.

Wydawałoby się z samego tytułu, że praca będzie powtórzeniem znanych myśli dotyczących historii czy też religii Izraela, podanych tylko w innej, nowej szacie. Tymczasem po przeczytaniu książki jesteśmy nią mile urzeczzeni. Nie powtarza sformułowań Clausa Schedla, zawartych w jego słynnym i ciągle jeszcze aktualnym 5-cio tomowym dziele *Geschichte des Alten*